

ARAB MAQOLLARI VA MATALLARINING SEMANTIK VA USLUBIY XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Shaxnoza Baxodir qizi

Oriental (Al-Buxariy) universiteti, 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada arab maqollari va matallarining semantik va uslubiy xususiyatlari tadqiq qilingan. Arab tilida va boshqa tillarda maqol va matallarning funksiyalarining ko'p turlari mavjud. Arab tilidagi maqollarni o'rganar ekanmiz, ular fikrlashni faollashtirish va ijodiy salohiyatni oshirishga qaratilgan muammoli ta'lim elementlarini o'z ichiga olgan o'quv funksiyasiga ega ekanligini aniqladik.

Kalit so'zlar: *til, tinglovchilar, arab maqollari va matallari, semantika, arab paremiyalari, notiqlik, aforizmlar.*

ABSTRACT

In this article, the semantic and stylistic features of Arabic proverbs and sayings are studied. There are many types of functions of proverbs and sayings in Arabic and other languages. When we study Arabic proverbs, we found that they have an educational function that includes problem-based learning elements aimed at activating thinking and increasing creative potential.

Key words: *language, listeners, Arabic proverbs and sayings, semantics, Arabic paremies, rhetoric, aphorisms.*

KIRISH

Semantika-bu til, so'z birliklarining semantik ma'nosini o'rganadigan bo'lim. Semantika ko'plab sohalarda qo'llaniladi: psixologiyada, tilshunoslikda, falsafada, shuningdek adabiyotda.

Arab tilida va boshqa tillarda maqol va matallarning funksiyalarining ko'p turlari mavjud. Livanlik olim Emil Yoqub Arab maqollari va matallarining funksiyalarini quyidagicha tasnifladi:

1. Ijtimoiy funktsiya. Maqollar xalq tsivilizatsiyasining haqiqiy "ko'zgusi" dir. Maqollar rivojlanishning har bir bosqichida xalqning ijtimoiy hayotini aks ettiradi, uning fikrlari va falsafasini aks ettiradi, o'ziga xos "xalq ovozi" hisoblanadi.

2. Ta'lim funktsiyasi. Maqollar ko'p asrlik insoniyat tajribasining natijasi va yosh avlodlarni tarbiyalash vositasidir. Ma'lumki, ular inson axloqini to'g'rilash va odamlarni haqiqiy yo'lga yo'naltirish uchun mo'ljallangan. Ba'zida faqat bitta maqol ta'lim nuqtai nazaridan yuzta ma'ruza va ming kitobdan ko'proq narsani qila oladi

[1:1]. Munir Al-Baylabaki maqollarni odamlarga ijobiy ta'sir darajasi bo'yicha tibbiy resept bilan aniqlaydi [2:6].

3. Estetik funktsiya. Livan maqolida shunday deyilgan: xalq maqollari-bu gaplarning tuzi", chunki ma'lum bir ta'mga ega bo'lgan tuz ekanligi ma'lum.

4. Ko'ngilochar xususiyat. Qadim zamonlardan to hozirgi kungacha Arab qishloqlarida, ayniqsa o'yin-kulgi bo'lmagan joylarda, maqollarni yaxshiroq bilish uchun turli tanlovlar o'tkazildi va o'tkazildi.

5. Vatanparvarlik funktsiyasi. Maqollar o'tmishni bog'laydi va Arab xalqining haqiqiyli va shuning uchun ularning merosi. Maqollar ajdodlarning tarixiy hayotini ochib beradi va Arab xalqini birlashtiradi, turli mamlakatlarda yashovchi arablarning tushunchalari, yo'nalishlari va qadriyatlarini o'rtasida umumiy o'xshashliklarni keltirib chiqaradi [3:1]. Arab filologi Marun Abud Arab maqollarini Arab mamlakatlaridagi qonunlar va konstitutsiyalar bilan taqqoslab, "ko'pincha munozaralarda hal qiluvchi omil maqollarga dalil sifatida murojaat qilishdir" deb ta'kidlaydi [4:15].

Ushbu funktsiyalardan biz ikkinchi funktsiyaga – o'qitishga alohida e'tibor beramiz. Arab tilidagi maqollarni o'rganar ekanmiz, ular fikrlashni faollashtirish va ijodiy salohiyatni oshirishga qaratilgan muammoli ta'lim elementlarini o'z ichiga olgan o'quv funktsiyasiga ega ekanligini aniqladik. Bu xususiyat Arab maqollariga xos savol-javob shakli bilan bog'liq.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Arab mamlakatlarida maqollardagi muammoli usul tinglovchini yoki o'quvchini maqolning asl ma'nosini hikoyachi tomonidan muammoni bayon qilish va tinglovchilar tomonidan mustaqil ravishda hal qilish orqali taxmin qilishga undashdir. Maqoldagi savol gapidan so'ng, masalan, "qaysi asal eng shirin?", hikoyachi tinglovchining fikrlashi uchun maxsus to'xtashga chidaydi. To'g'ri javob bo'lmasa, etakchi savollar taklif etiladi. Ba'zan hikoyachi vazifani boshqacha shakllantirishga harakat qiladi. O'zgartirilgan savolda nomlangan so'zlarning sinonimlari ishlatiladi. Bunday savollarni berish orqali hikoyachi tinglovchilarni o'ylashga majbur qiladi. Til taxminlarini rivojlantirish katta rol o'ynaydi. To'satdan "yoritish" tomonidan muayyan maqolning ma'nolariga kelsak, bu tinglovchilarni qoniqtiradi va boshqa javoblarni izlashga undaydi. Hikoyachi rag'batlantirish funktsiyasini bajaradi. Maqolning ma'nosi tushunilganda, tinglovchilar ijobiy his-tuyg'ularni boshdan kechirishadi, bu maqollarni ishlatishda juda muhimdir. Tuyg'ular, bir tomondan, tinglovchilarning aqliy faoliyati natijasida paydo bo'ladi, boshqa tomondan, o'zlari ushbu faoliyat jarayoniga ta'sir qiladi. "Tuyg'ular nafaqat faoliyatni belgilaydi, balki o'zlari ham unga bog'liq", deb yozgan S. L. Rubinshteyn [5:214].

Shubhasiz, o'z faoliyatida maqollarni taqdim etishning muammoli usulidan foydalanadigan hikoyachilar va yozuvchilar o'zlariga professional mahorat va mukammal bilimlarning yuqori talablarini qo'yadilar til, tinglovchilar va o'quvchilarga shaxsga yo'naltirilgan individual yondashuv, eng muhimi, bizning fikrimizcha, ijodiy yondashuv va natijaga erishish istagi katta. M. I. Mahmutov bularning barchasini "san'at" deb ta'riflaydi [6:49-50]. Berilgan savolga javob topishga intilib, tinglovchilar kognitiv qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ta'rif bo'yicha A. B. Korjuyeva, "kognitiv qiyinchilik-bu o'quv materialining turli qismlarini tushunish, ongli ravishda o'zlashtirish, ko'paytirish va samarali foydalanishga, o'rganilayotgan ob'ektlar va hodisalar o'rtasida muhim aloqalarni o'rnatishga xalaqit beradigan to'siq" [7:27].

Muammoning echimini topish muloqotning tabiiyligini aniqlaydi. Muammoni shakllantirish va uni hal qilish zarurati tinglovchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Va nihoyat, vaziyatni diqqat bilan ko'rib chiqish, to'g'ri echimni izlash zarurati mantiqiy fikrlashni, bahslashish va qarshi bahslashish qobiliyatini, suhbatdoshni ishontirishni rivojlantiradi. Shubhasiz, maqollarning bunday savol-javob shakli ijobiy natijalar beradi. Shu munosabat bilan D. Dyui shunday deb yozgan edi: "qaerda hal qilish uchun savol yoki muammo bo'lmasa yoki engish uchun qiyinchilik bo'lmasa, fikrlar oqimi tasodifiy bo'ladi.... Muammo fikrning maqsadini belgilaydi va maqsad fikrlash jarayonini boshqaradi" [8:10-11].

"Arab maqollari" mavzusi arab tili uslubidagi maxsus bo'limda ko'rsatilgan. Arab tilshunoslarida bu fan odatda البلاغة deb nomlanadi. Bu so'zma-so'z "ma'lum bir maqsadga erishish" deb tarjima qilinadi. Arab stilistlari quyidagi tushuntirishni berishadi: "bayonotlarning notiqliqi va ularning suhbatdoshlarning ehtiyojlari va mavqeiga muvofiqligi" [9:48]. Bundan tashqari, maqollar ko'pincha ushbu fanning boshqa bo'limlarida uchraydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, maqollar ko'pincha notiqlik uslubida ishlatiladi. Ma'lumki, ma'ruzachi ommaviy nutqda suhbatdoshlarda ma'lum his-tuyg'ularni uyg'otishni maqsad qilgan. Bu ishonchli taqdimotni, kuchli dalillarni keltirishni, aniq so'zlardan foydalanishni talab qiladi. Ushbu uslubning o'ziga xos xususiyati aytilganlarni takrorlash, sinonimlar, antonimlar, maqollar va boshqa ko'plab til vositalaridan foydalanish – bir so'z bilan aytganda, tinglovchilarga aytilganlarning ma'nosini etkazishga yordam beradigan va shu bilan birga ularda zarur his-tuyg'ularni uyg'otadigan barcha narsalar.

Milliy-madaniy semantika arab tilining barcha darajalarida mavjud. Biroq, u paremiologiyada aniq namoyon bo'ladi. Arab tilidagi paremiyalarni (maqollar, matallar, aforizmlar va frazeologik birliklar) o'rganish ushbu tilda

so'zlashuvchilarning mentaliteti va milliy xarakterini tushunishga yordam beradi. Arab tilining paremiologik fondi orqali arablarning mentaliteti va turmush tarzi bilan aloqa qilish, shuningdek, ularning fikrlash mantig'i, dunyoqarashi va munosabati to'g'risida xabardorlik mavjud.

Arab paremiyalari, ko'p yillik kuzatishlar natijasida paydo bo'lgan, insonparvarlikni tasdiqlaydi, inson normalarini e'lon qiladi. Arab xalqining paremiologik bisotida hayotning o'z qarama-qarshiliklaridan kelib chiqadigan qarama-qarshiliklar mavjud. Arab paremiyalarining bir qismi maqol hukmida qayd etilgan umumlashmalarni shu qadar yuqori darajada o'z ichiga oladiki, ular bir qator falsafiy mulohazalarga aylanadi.

Majoziy arab maqollari va aforizmlari nafaqat sof arab ijtimoiy-etnik me'yorlarining elementlarini tasvirlaydi, balki o'z yo'lida umuminsoniy ijobiy va salbiy baholar tizimini, insoniyatning global tafakkurining aksini aks ettiradi.

Arab paremiyalari xilma-xil va o'zgaruvchan. Ba'zi arab paremiyalari masal va afsonalarga asoslangan. Arab paremiyalari ijtimoiy, pedagogik, tarbiyaviy, estetik xususiyatlarga ega, ko'ngilochar va vatanparvarlik funktsiyalari. Ta'lim funktsiyasi arab paremiyalariga xos bo'lgan savol-javob shaklida ifodalangan muammoli ta'lim elementlarini o'z ichiga oladi.

Arab she'riyati tufayli arablarning nutqiga ko'plab aforizmlar faol kirib keldi-hozirgi kunda ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan qofiyali xalq so'zlari, maqol va matallar sifatida qabul qilingan she'rlar mavjud. Arab paremiyalari islomdan oldingi she'riyat, Qur'on, hadis va mumtoz adabiyotda mavjud bo'lgan adabiy tilda maqollar va aforizmlar bilan ifodalangan umumiy fondga ega.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkin-ki, arab paremiyalari ma'noni maksimal darajada umumlashtirishga, sintagmatik makonning mumkin bo'lgan maksimal qisqarishiga, sintaktik tuzilishning soddaligiga, fonetik tuzilmaning ravshanligi va qat'iyligiga intiladi. Arab paremiyalarini tashkil etish shakllari arab tili uslubida keng namoyish etilgan. Arab tilidagi paremiyalar antiteziya, nutqni taqqoslash, qofiyali nasr, nutqning adabiy tabiati, iqtibos, allegoriya, metafora va metonimiyadan foydalanish bilan tavsiflanadi.

Bundan tashqari, arab maqollari ixcham bo'lib, adabiy va notiqlik nutq uslublarida qo'llaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

- 1.1 ص ، ٢٠٠٤ لبنان . طرابلس . السائح مكتبة . اللبنانية الشعبية الأمثال . يعقوب بديع إميل
- 2.6 ص ، ٢٠٠٨ . مصر - . القاهرة . الدولية الشرق مكتبة . الوسيط المعجم

3. لبنان . طرابلس - . السائح مكتبة . اللبنانية الشعبية الأمثال . يعقوب بديع إميل 1 ٢٠٠٤ . ص ، ١٩٦٧ . - بيروت - . عبود مارون الدار و الثقافة دار . العامي الشعر . عبود مارون 4/15
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2003. – С. 214.
6. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. – М.: Просвещение, 1977. – С. 49-50
7. Коржуев А.П. Познавательные затруднения в учении школьников. – М.: Педагогика. 2000. – С. 27.
8. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления. – М.: Лабиринт, 1999. – С.10-11.
9. النقد و البلاغة . الاسلامية سعود بن محمد الامام جامعة .-١٩٩٤ الرياض، . ص 48